

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

”Alla dockor är inte en hon”

**En kvalitativ analys av förskollärares samtal kring att motverka
könsmonster som begränsar barn i förskolan**

KURS: *Examensarbete för förskollärare LEFP17-V19, 15 hp*

PROGRAM: *Förskolläraryrket*

FÖRFATTARE: *Madeleine Berggren, Anna Ejdefjäll*

HANDLEDARE: *Leif Carlsson*

EXAMINATOR: *Monica Nilsson*

TERMIN: *VT19*

SAMMANFATTNING

Madeleine Berggren & Anna Ejdefjäll

Alla dockor är inte en hon: En kvalitativ analys av förskollärares samtal kring att motverka könsroller som begränsar barn i förskolan.

All dolls are not a female: A qualitative analysis of preschool teachers dialogues about counteract gender patterns that restrict children in preschool.

Antal sidor: 30

Den här studien syftar till att bidra till kunskapsområdet om värdegrundsarbetet i förskolan med fokus på genus och kön samt hur könsroller som begränsar barn kan motverkas. Studiens frågeställningar är följande:

- Hur beskriver förskollärare sitt arbete med att motverka begränsande könsroller i förskolan?
- Hur uppfattar förskollärare sin roll i att motverka begränsande könsroller i förskolan?

Hur detta tar sig uttryck visas i en kvalitativ innehållsanalys av fokusgruppsamtal. Deltagarna i form av förskollärare i arbetslag, har aktivt valt att medverka i fokusgruppsamtalen efter att ha fått ta del av ett informationsbrev som valdes att skickas ut till flera förskolechefer.

Studiens resultat lyfter fram fem teman: förutsättningar, förhållningssätt, barngrupp, vårdnadshavare samt filmning. I resultatet framgår olika arbetssätt för att motverka begränsande könsroller i förskolan utifrån de teman vi analyserat fram.

Sökord: Könsroller, förskollärare, förskola, fokusgruppsamtal, normer

Innehåll

Inledning.....	1
Bakgrund	2
Begreppsförklaring	2
Tidigare uppfattningar om pojkar och flickor.....	2
Styrdokument.....	3
Tidigare forskning.....	4
Syfte och frågeställning.....	6
Teori och Metod.....	7
Fokusgruppsamtal.....	7
Urval	8
Genomförande	8
Innehållsanalys	9
Analysprocess.....	9
Etiska aspekter	10
Resultat och analys.....	11
Förutsättningar.....	11
Förhållningssätt	13
Barngrupp.....	14
Vårdnadshavare	15
Filmning.....	17
Diskussion.....	18
Resultatdiskussion.....	18
Förutsättningar	18
Förhållningssätt	19
Barngrupp.....	21
Vårdnadshavare.....	22
Filmning	23
Slutsatser	25
Metoddiskussion	26
Urval	27
Genomförande	27
Bearbetning och analys	27
Vidare forskning	28

Referenser:	29
Bilagor.....	32
Bilaga 1	32
Bilaga 2	32

Inledning

Vi valde i tidigt skede att rikta in oss på ämnet genus i förskolan. Intresset har ökat eftersom genusperspektivet har varit en röd tråd under utbildningens gång. Vi har läst om hur förskollärare förhåller sig normkritiskt till begränsande könsmonster i förskolan. Tidigt i förskollärarytbildningen bearbetades Klara Dolks (2013) bok *"Bångstyriga barn-makt, normer och delaktighet i förskolan"* som väckte mycket tankar kring förhållningssätt till begränsande könsmonster i förskolan. Vad ligger det för förväntningar på barn i förskolan?

Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2018) lyfter tydligt fram förskolans aktiva uppdrag och ansvar att motverka könsmonster som begränsar barnens utveckling, val och lärande. Tidigare forskning kring ämnet har genomförts med hjälp av observationer och individuella intervjuer. I förskolan sker arbetet i arbetslag och uppdraget är därmed allas ansvar. Därför finns ett behov av att undersöka hur arbetslagen beskriver sitt arbete med att motverka sådana könsmonster.

Skolinspektionen (2017) har utgett en rapport där förskolans arbete med jämställdhet granskats, och då kommit fram till att förskolans arbete med jämställdhetsuppdraget inte är tillräckligt. Detta trots att jämställdhetsuppdraget, innehållande förskollärares ansvar att motverka traditionella könsmonster, funnits med sedan förskolans första läroplan kom år 1998 (Skolverket, 1998). Med tanke på att förskolans jämställdhetsuppdrag är väl studerat sedan tidigare finner vi det intressant att lyfta förskollärares beskrivningar och uppfattningar kring arbetet.

Bakgrund

Begreppsförklaring

I studien använder vi oss av följande nedanstående definitioner.

Könsroll är en sammanfattande term för socialt och kulturellt bestämda skillnader mellan könen om vad som avser beteende, normer, värderingar, föreställningar, resurser, makt och inflytande (Helander & Björnberg, u.å.).

Könsmönster innebär att det ligger förväntningar på att det är skillnad mellan flickors och pojkars roll i samhället. Handlingar samt uppföranden av kvinnor respektive män tar sin utgångspunkt i deras könstillhörighet (Skolinspektionen, 2017).

Normer är oskrivna och skrivna regler som finns i samhället. Det som är inom normen anses vara det normala och godtagna beteendet (Nationalencyklopedin, u.å.).

Normativ är en föreställning över hur något bör vara för att förhålla sig inom det som anses vara rätt och normalt (Bodén, 2011).

Normbrytande innebär att någon/något går utanför ramarna och bryter de normer som finns i kontexten (Wiklund, Petrussn-Nahlin & Schönback, 2011).

Tidigare uppfattningar om pojkar och flickor

Christian Eidevald och Hillevi Lenz-Taguchi (2011) påstår att det skedde ett skifte i jämställdhet- och genusarbetet från 1960-talet fram till 1990-talet. Tidigare var ämnet inte lika uppmärksammat och arbetet gick ut på att flickor skulle bli mer som pojkar, som då ansågs vara det starka könet. Synen på jämställdhet tog en vändning, till att flickor och pojkar skulle ha samma förutsättningar oberoende av könstillhörighet. Fokuset var inte längre riktat mot mannen som det starka könet som det tidigare påstått. Varför det tog fart i förskolan senare var på grund av den bristande synen på förskolans påverkan och makt som med tiden vuxit för Sveriges förskolor. Idag finns en större tillit till förskolans påverkan och makt.

Därför har jämställdhets- och genusarbetet blivit mer uppmärksammat nu jämfört med tidigare.

Socialdemokratiska politikern Alva Myrdal påpekade redan 1936 att alla barn ska “få leka hem och familj, få koka mat, sy och städa” samt “få leka med bilar och tåg, få bygga med block och få snickra” (Myrdal, 1936, s. 50). Hon menade då att vuxna, både föräldrar och pedagoger, inte borde göra skillnad på pojkar och flickor när det gäller leksaker eller aktiviteter.

Dolk (2013) skriver att jämställdhetspedagogik och genuspedagogik har blivit allt mer legitimt i Sverige sedan början av 1990-talet. Inom den typen av pedagogik finns ambitioner att skapa bättre förutsättningar för ett arbete som syftar till att alla barn ska få samma förutsättningar att utvecklas och nå sin fulla potential oavsett kön.

Styrdokument

I samband med studier av Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2018) blev vi intresserade av förskollärares arbete med att motverka könsmonster som begränsar barnens utveckling, val och lärande i förskolan. Enligt Skolverket (2018) har förskolan ett ansvar för att motverka könsmonster som begränsar barnens utveckling, val och lärande. Vidare nämns:

Hur förskolan organiserar utbildningen, hur barnen blir bemötta samt vilka krav och förväntningar som ställs på barnen bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska därför organisera utbildningen så att barnen möts, leker och lär tillsammans, samt prövar och utvecklar sina förmågor och intressen, med samma möjligheter och på lika villkor, oberoende av könstillhörighet (Skolverket, 2018, s. 7).

På vilket sätt arbetslaget sedan väljer att organisera arbetet är intressant för studien eftersom “förskolläraren ska ansvara för att aktivt inkludera ett jämställdhetsperspektiv så att alla barn får likvärdiga möjligheter till utvidgade perspektiv och val oavsett könstillhörighet.” (Skolverket, 2018, s. 12).

Förskolan ska samarbeta med vårdnadshavarna för att ge barnen förutsättningar till mångsidig utveckling. För att göra vårdnadshavarna delaktiga i barnens trivsel, utveckling och lärande på förskolan skriver Skolverket (2018) att förskollärare ska genomföra utvecklingsamtal.

Vårdnadshavarna ska också få möjlighet att vara delaktiga i utvärderingen samt ha inflytande i utbildningen. Därför behöver förskollärarna vara tydliga med vilka mål man arbetar med på förskolan.

Tidigare forskning

Skolinspektionen (2017) skrev i en rapport om förskolans arbete med jämställdhet, att jämställdhetsarbetet är bristande. Det är flera faktorer som är bristande och skolinspektionens slutsatser kring detta är att jämställdhetsuppdraget bör inkluderas och tydliggöras i det systematiska kvalitetsarbetet. De ser också behovet av att förskolepersonal får möjlighet till kompetensutveckling så att arbetet med jämställdhet ska kunna utvecklas utifrån läroplanens uppdrag. Förskolepersonal behöver få möjlighet att gemensamt tolka jämställdhetsuppdraget och på så sätt bli mer bekant med arbetet. Pojkar och flickor behöver i större utsträckning få vägledning av förskolepersonal så att de får nya insikter utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Det kan göras genom att ge pojkar och flickor möjligheter att pröva olika miljöer och material, så att de får tillgång till variation och breddning.

Linnea Bodén (2011) skriver att det vanligaste att eftersträva i ett arbetslag är könsneutralitet eller att skapa tillfällen att göra könsöverskridande val. Förskollärarnas syfte är då att bryta lekar som är könsstereotypa. Enligt forskarna verkar det inte vara vanligt att förskollärare synliggör nya eller andra genus- eller könsidentiteter för barn. Det kan vara genus- eller könsidentiteter som barnen inte tidigare stött på eller vetat att de finns. Detta framkommer ur en analys och utvärderingar som gjorts i en tidigare jämställdhetsrapport.

Klara Dolk (2011) berättar hur fokus inom genuspedagogik är riktat mot skillnaderna mellan flickor och pojkar i Sverige. Det är då vanligt att flickor blir uppmuntrade att ta mer plats och stå på sig (som är normativt för pojkar) samt att pojkar uppmuntras att bli mer hjälpsamma och visa känslor (som är normativt för flickor). Detta bidrar till att pojkar och flickor får förståelse för varandra som två olika grupper och ses som det "rätta" sättet att göra kön på. Dessa två olika normer är typiska för två olika kön. Det är också dessa två grupper som man

utgår ifrån i genuspedagogik. De ses som homogena och hör starkt ihop med föreställningen om (hetero) sexualitet. Eftersom det är vanligt att se dessa två grupper som homogena, tar man inte hänsyn till att det finns andra sexualiteter eller sätt att vara på som flicka eller pojke. Dessa två homogena grupper visar sig även ofta i genuspedagogiklitteratur. Att inte se andra kategoriseringar och variationer av kön bidrar till konsekvenser för barnens förutsättningar att gå utanför den homogena normen.

Eidevald (2011) har studerat teorier om våld och kön. Redan när barn är 2–3 år utmärker sig pojkar i grupp att de är mer aggressiva än flickor. Flickor och pojkar har olika lekpreferenser redan i tidig ålder som präglar deras beteende bland annat i lekar där pojkar leker vildare än flickor. Varför det är så förklarar Goldstein med biologiska och sociala påverkansfaktorer. Dels är pojkars aktivitetsnivå generellt högre än flickors och därför blir deras lekar vildare och dels finns det en förväntan att män ska vara aggressiva medan kvinnor ska värna om relationer (Eidevald, 2011).

Madeleine Adervalls & Astrid Sällströms (2018) studie är genomförd på 6 förskollärare som medverkat i individuella intervjuer. I studien framkommer att valen att motverka traditionella könsroller är väldigt olika. En del fokuserar på den materiella faktorn medan andra fokuserar på bemötande. De nämner även att de försöker få med vårdnadshavarna i arbetet med att motverka traditionella könsroller.

I Mia Heikkiläs (2013) studie framkommer att följande faktorer upplevs framgångsrika i ett hållbart jämställdhetsarbete i en organisation som förskola och skola:

Ett tydligt engagemang och stöd från högsta ledningen. Att arbetet mäts, målsätts och följs upp. Att det finns incitament som belönar rätt beteende och rätt handlingsmönster bland personal. Att jämställdhet tas i beaktande i samband med rekrytering och befordran. Att det finns fungerande jämställdhetsnätverk för de som är ansvariga. Att det finns ett organiserat jämställdhetsarbete som får resurser att tillgå (s. 27).

Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att bidra till kunskapandet om värdegrundsarbetet i förskolan med fokus på genus och kön samt hur könsmönster som begränsar barn kan motverkas.

1. Hur beskriver förskollärare sitt arbete med att motverka begränsande könsmönster i förskolan?
2. Hur uppfattar förskollärare sin roll i att motverka begränsande könsmönster i förskolan?

Teori och Metod

Metoden för studien är kvalitativ forskning. Det är lämpligt eftersom studiens syfte är att bidra till kunskapandet om värdegrundsarbetet i förskolan med fokus på genus och kön samt hur könsmönster som begränsar barn kan motverkas.

Fokusgruppsamtal

I studien genomfördes fokusgrupper eftersom det är ett effektivt sätt att samla in material från flera personer under kort tid. Det gav också ett tillfälle för deltagarna att lära av varandra.

Genom att frågor ställdes som är kopplade till syftet i studien kunde en förståelse för vad de utvalda deltagarna tänker och tycker om ämnet synliggöras (Dahlin-Ivanoff, 2015).

En viktig aspekt som togs hänsyn till var att beroende på vilket val av metod som gjordes fick det konsekvenser för vad som synliggjordes (Löfdahl, Hjalmarsson & Franzén, 2014). Under ett och samma fokusgruppsamtal kom flera perspektiv fram eftersom det var tre deltagare i varje grupp (Dahlin-Ivanoff, 2015). Bryman (2013) menar att deltagarnas synsätt och perspektiv är en viktig del i en kvalitativ metod och har en tendens att framkomma under fokusgruppsamtal på ett sätt som det inte gör vid individuella intervjuer. Det som gjorde detta möjligt var bland annat deltagarnas diskussioner, frågeställningar och ställningstaganden. Fokusgruppsamtalen var även en lämplig metod eftersom den upplevdes som en mer naturlig situation för deltagarna. Detta för att deltagarna fick möjlighet att diskutera situationer som är vardagliga för dem, tillsammans med bekanta kollegor, och därmed fick ett visst ägandeskap över situationen (Bryman, 2013).

Antalet fokusgrupper som genomfördes begränsades efter tid och tillgänglighet från deltagarna samt för oss som utfört studien. Därför valde vi att avgränsa oss till två fokusgrupper, eftersom transkribering och analys av det insamlade materialet är tidskrävande. Dahlin-Ivanoff (2015) menar att antalet deltagare i varje fokusgrupp avgör behovet av hur många fokusgrupper som är optimalt att ha i studien, men i den här studien begränsas det istället efter tid och arbetslagssammansättning. Det är vanligt att förskolors arbetslag består av tre personer, därför blev det lämpligt med ett arbetslag per fokusgruppsamtal. Forskare anser

däremot att sex till tolv deltagare är optimalt, medan andra anser att fyra till åtta deltagare är idealt. Tiden som avsattes för varje samtal var 1 timme, för att det gav deltagarna generöst med tid.

Urval

Arbetslagen som deltog i studien jobbar på kommunala förskolor. Anledningen till detta val var att vi tidigare varit i kontakt med förskolecheferna på de kommunala förskolorna. Vilka arbetslag som skulle medverka i studien var upp till förskolechefen och arbetslagen själva. Betydelsen ligger inte i vilken barngrupp arbetslaget arbetar med. Det viktiga var istället att det fanns ett intresse för att medverka i studien. Det är ett strategiskt val då de arbetslag som är intresserade av att berätta om hur de ser på samt arbetar med att motverka begränsande könsmönster var de arbetslag som valde att vara med i studien. På så sätt kunde vi få fram relevant information utifrån studiens syfte (Bryman, 2013). Valet av att ha med arbetslag från olika förskolor var för att få en bredare syn på hur förskollärare arbetar med värdegrundsarbetet i förskolan med fokus på genus och kön samt hur könsmönster som begränsar barn kan motverkas.

Genomförande

Inför fokusgruppsamtalen förbereddes ett informationsbrev som mejlades till olika förskoleområden som vi tidigare inte haft någon kontakt med. Mejlet innehöll information om att vi sökte 2–3 arbetslag som deltagare till vår studie. I informationsbrevet fick de ta del av syftet med metoden med dess tillhörande frågeställningar. Vi ansåg att det var viktigt för att deltagarna skulle ha tid att förbereda sig inför fokusgruppsamtalen. I informationsbrevet fanns även nerskrivet studiens tilltänkta metod och de etiska aspekterna som vi tagit hänsyn till. Det visade sig vara problematiskt att få deltagare att ställa upp. Därför skickades fler mejl ut till andra förskoleområden. I efterhand anser vi att fler förskoleområden skulle fått ta del av mejlet från början. Då vi tror att det skulle generera svar i ett tidigare skede samt att det hade minskat tidspressen som detta bidrog till.

De sammanlagt sex deltagarna var i huvudsak utbildade förskollärare, men en av deltagarna var barnskötare. Det var ett logiskt och lämpligt val av deltagare till fokusgruppsamtalen,

eftersom deltagarna arbetar tillsammans i arbetslag och därmed redan hade vanan att diskutera ämnet tillsammans (Bryman, 2013). Dahlin-Ivanoff (2015) menar att ett fokusgruppsamtal endast fungerar om deltagarna är bekanta med ämnet och har en grundläggande kunskap kring det för att kunna samtala om det.

I fokusgruppsamtalen utgick samtalet från ett fokuserat stimuli-material. Det var i form av en kort video som kunde få deltagarna att börja samtala (Backman, 2008). Videon innehöll en pojk som bar klänning till skolan, som upprörde känslor hos både familj, skolkamrater och skolpersonal. Pojkens pappa var i början av videon emot att pojken bar klänning, men ändrade sedan sin inställning och bar själv klänning i slutet av videon. Efter att videon hade visats stöttades sedan samtalet med stödfrågor eller lämpliga påståenden för att rikta fokus till ämnet. Valet av stödfrågor under fokusgruppsamtalen valdes med noggrannhet för att nå syftet med studien, samtidigt som de var etiskt korrekta gentemot deltagarna och inblandade barn (Löfdahl, Hjalmarsson & Franzén, 2014).

Innehållsanalys

Som kvalitativ metod valde vi att använda oss av innehållsanalys. Den har använts som metod för att analysera transkriberingarna av fokusgruppsamtalen. Enbart text som är relevant till studiens syfte analyseras då det andra ses som överflöd och icke relevant (Watt-Boolsen, 2007). Innehållsanalysen brukar betraktas som en forskningsmetod. Bryman (2016) påpekar dock att innehållsanalys mer utger sig för att vara ett angreppssätt vid studiet av texter och dokument.

De utvalda delarna ur transkriberingen ska analyseras och avkodas. I denna process framkommer olika kategorier som utmärker sig och blir de teman som det insamlade materialet är uppdelat i. Vad det är som sägs i transkriberingarna och hur de avkodningar som framkommit överensstämmer med varandra är av vikt. Detta för att det till en högre grad är trovärdigt att vi utläst vad respondenten vill ha sagt med sitt uttalande (Watt-Boolsen, 2007).

Analysprocess

När vi transkriberade materialet uteslöts inget från samtalet utan vi var noggranna med att transkribera allt som sades, inklusive pauser och skratt, för att underlätta analysprocessen. När vi analyserade transkriberingarna riktade vi fokus mot sådant som deltagarna beskrev och

uppfattade som utmärkande för ett arbete med att motverka begränsande könsmonster. Detta innebär att vi har varit extra observanta på alla situationer där sådant framkom under fokusgruppsamtalen (Forkby, 2007). Dessa situationer delades in i olika kategorier och kallas för kategoriseringsanalys. De kategorier vi identifierade som utmärkande är sådant som deltagarna ibland benämner direkt eller som innefattas i andra samtal om kategorierna. Efter det söktes de egenskaper fram i transkriberingarna som förknippades med respektive kategori. Detta för att synliggöra vilka kategorier som har samma mönster (Nordzell, 2007). Därefter kunde vi identifiera fem teman som är namngivna utifrån samtalsämnet. Dessa är förutsättningar, förhållningssätt, barngrupp, vårdnadshavare och filmning.

De teman vi identifierat är skapta ur den kontext och de normer som råder på förskolan. Utifrån kontexten påverkas förskolläraernas arbete kring de teman som framkommer i studien (Winther-Jørgensen & Philips, 1999). Citaten som analyseras är utdrag ur en större helhet, varför vi tolkar och förklarar dessa mer ingående (Nordzell, 2007).

Etiska aspekter

Vid genomförandet av studien fanns vissa etiska principer att följa. Exempelvis måste personuppgifter och namn på förskolorna där studien genomfördes aidentifieras för att inte avslöja personernas eller förskolornas namn och spårbarhet. Vi kontaktade förskolechefen på den tilltänkta undersökningsplatsen, för att informera om studiens syfte. De förskollärare som ingick i undersökningen gavs möjlighet att samtycka till eller avstå från studien (Löfdahl, Hjalmarsson & Franzén, 2014).

Enligt Dahlin-Ivanoff (2015) ska deltagarna bemötas med respekt, empati, förståelse och tolerans. Valet av metod i denna studie har grundats i att respondenten som berättar om sina erfarenheter redan sitter i en utsatt situation eftersom vi har ett övertag i makt. Om det istället var intervjuer som utfördes med en respondent i taget, skulle vi som studenter ha övertag eftersom vi är två personer och respondenten är en. När det istället är fler respondenter kan det få dem att känna större trygghet i situationen. Fokusgruppsamtalen ägde rum på respondenternas arbetsplats för att skapa ytterligare trygghet samt få dem att hamna i en sinnesstämning där genusperspektivet är i fokus. Om fokusgrupperna skulle ske på en annan plats kan tankarna lätt leda till något annat än förskolan (Dahlin-Ivanoff, 2015).

I informationsbrevet som skickades ut till de tänkta deltagarna förklarade vi vetenskapsrådets fyra etiska krav som är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002).

Resultat och analys

I det här kapitlet presenteras de teman som framkom under analysprocessen utifrån de fokusgrupper som genomförts. Varje del kommer att presenteras med datainsamlingens resultat och analys. I delen besvaras studiens frågeställningar och därmed uppnås syftet. Syftet med denna studie är att bidra till kunskapandet om värdegrundsarbetet i förskolan med fokus på genus och kön samt hur könsmönster som begränsar barn kan motverkas. Studiens frågeställningar presenteras i en innehållsanalys.

Respondenterna som deltog i fokusgrupperna kommer vi gruppera efter tillhörande arbetslag och vi benämner dessa med 1 och 2 för att särskilja dem tydligt.

Förutsättningar

Utifrån transkriberingarna analyserades förutsättningar fram som en faktor till hur mycket arbetslaget arbetar med att motverka begränsande könsmönster i arbetslagen. Förutsättningar innebär inte bara vad huvudman och förskolechef erbjuder utan även arbetslagets gemensamma inställning till jämställdhetsarbete:

Nej, kommunen kommer ju alltid med egna projekt och dom ska ju på nåt sätt alltid hamna högst upp på rang jämt. Så att man själv nästan... ja det kanske skulle finnas. Men jag tror att du skulle nog få skapa den tiden själv lite... Om man känner att vi i vårt arbetslag behöver utveckla det här och känner att vi vill ta reda på mer om det här. (1)

Detta tolkar vi som att förutsättningarna ligger i hur arbetslaget tar sig an målen med jämställdhet. Tiden som arbetslaget avsätter till jämställdhetsarbetet är avgörande för hur arbetet går framåt. Något som framkom i både fokusgrupp 1 och 2, var att förskollärarna uppfattade att tiden aldrig räcker till:

Jag tycker ju inte att det finns det och det spelar ingen roll vilket läroplansmål du tar. Än så länge så är inte förskolan uppbyggd så pass bra att man kan följa alla strävansmål. Viljan finns och kreativiteten och så. Men verkligheten ser inte riktigt ut så. Men det är ju en politisk fråga. Det har med resurser att göra och så. (2)

Förskollärarna anser alltså att det finns bristande förutsättningar för att fullfölja jämställdhetsuppdraget tillräckligt i förskolan. Detta handlar om att tiden inte räcker till i nuläget för att kunna arbeta med alla läroplansmål aktivt samtidigt. De finner även oklarheter i hur målen ska arbetas med. Detta kanske leder till att man skjuter ifrån sig arbetet och skyller på ledningen. Det är då inte politikerna eller förskollärarna som blir lidande utan det är istället barnen. Däremot är förskollärares inställning och vilja att utföra arbetet avgörande för hur målet prioriteras i arbetslaget. Detta innebär att förskollärares förutsättningar att arbeta med att motverka begränsande könsmönster i förskolan bygger på eget engagemang och eget intresse. Om målet inte är prioriterat av kommunen så hamnar det i förskollärares händer. I ett annat avsnitt (1) diskuteras vikten av förskollärares förhållningssätt till arbetet som en förutsättning för att det ska gå vidare. Där pratar förskolläraren även om vikten att alla i arbetslaget strävar åt samma mål, samt beskriver att det är en förutsättning för hur arbetet prioriteras. Förskollärarna har alltså en uppfattning om att det är en egen vilja och ett eget driv som är förutsättningen för att arbetet fungerar.

De säger också att kollegorna i ett arbetslag inte behöver arbeta på samma sätt, men att det är viktigt att sträva mot samma mål samt att man har pratat ihop sig om det.

man uppfattar saker och ting helt olika. Jag tror aldrig att när man jobbar med människor att det kan bli tydligt. Och det med jämställdhet. För någon betyder det ju bara att man inte ska hindra barnen... jag kan tycka att vi måste styra dom jättemycket om man ska komma någonvart, eller så. Så att jag tycker det är svårt. (2)

Detta citat förklarar föregående avsnitt på ett liknande sätt men med andra ord. Alla uppfattar saker olika men att någonstans i grund och botten måste kollegorna sträva åt samma håll. Förskollärarna ser viljan att sträva åt samma håll som en förutsättning i arbetet. Om inte alla strävar åt samma håll begränsar det förutsättningarna för arbetet.

Förhållningssätt

I den här delen lyfts temat förhållningssätt, som kopplas samman till att arbeta med begränsande könsmonster i förskolan.

Alla dockor är inte en hon. Det kan inte va så om inte alla människor är hon. Det kan va både och. Och är det en hon så, ja då är det tjejer som ska leka med det, lite så är det inriktat på nått sätt och det blir fel där liksom (1)

Detta är ett sätt för förskolläraren att förklara att det är viktigt att inte benämna alla dockor med 'hon', eftersom respondenten menar vidare att det skulle kunna leda till att enbart flickor leker med dockorna. Vikten av att benämna leksaker och andra ting med ett könlöst ord eller att variera könsbenämningarna. Förskollärarens val av att säga "det kan vara både och" (1), kan tolkas som att det bara finns två kön. Detta får konsekvenser för vad barnen exponeras för och att normen är att det finns två kön. Det i sin tur betyder att normen fortfarande har betydelse för ifall det är en han eller en hon. I den andra fokusgruppen lyftes att: "det gäller mycket om oss, hur vi bemöter dom" (2). Detta innebär att förskollärarens förhållningssätt formar barnen på förskolan och att förskollärarna har makten över vad barnen anses ta för plats i förskolan. Det har även betydelse för hur tillåtande det är för barnen att utvecklas, välja och lära utifrån samma förutsättningar och på lika villkor.

Nej men du vet såhär; bara deras kläder som hänger i tamburen, de är formade för olika lek. [...] Så jag försöker såhär; nää, du får väl ha den här ljusrosa jackan på dig i det här keggvädret då. Men då blir de försiktiga [...] Nej och då blir jag sån här, 'nej men rulla dig i (smutsen)'. (2)

Här har förskolläraren fått syn på en begränsning med att bryta ett begränsande könsmonster då det kommer med hemifrån att barnet har exempelvis en tyllkjol. Tyllkjolen ses som något feminint som ska vara rent och helt även när barnet blir hämtat från förskolan, vilket sätter begränsningar i barnets val av aktivitet. Redan här blir det en norm att flickors kläder ska vara till försiktiga aktiviteter. Pojkars kläder däremot tillåter en mer varierad lek som inte begränsar dem på samma sätt som flickor. Förskolläraren menar också att det är viktigt att möjliggöra för en flicka med tyllkjol att leka lika aktivt som en pojke med mörka byxor.

Det viktigaste tror jag att man inte känner att man är fullärd och att man är jättebra på detta liksom. Då har man ju ingen strävan heller. (1)

Här pekar förskolläraren på vikten av att lära sig och se nya möjligheter att arbeta med att motverka könsmonster i förskolan. Finns det ingen motivation till att utveckla sin kunskap inom ämnet blir det svårt att arbeta vidare.

Barngrupp

Under fokusgruppsamtalen uppkom frågan om barngruppsammansättningen har någon betydelse för på vilket sätt förskollärarna lägger upp arbetet med att motverka begränsande könsmonster.

Grupp nummer 1 ansåg att det inte hade någon betydelse för vilken sammansättning av barngrupp som dom hade.

Men det är ju hur förskolan arbetar med jämställdhet och normbrytning. Vad vi har, vi vuxna eller pedagoger, eller vuxna ska vi säga för det cirkulerar mycket folk här. Vad vi har för tankar om och acceptansen för att se olika ut. Sen spelar det igen roll vilka barn man har i gruppen, tycker inte jag. (1)

När respondenterna sedan fick följdfrågor kom det fram att typen av barngrupp faktiskt hade betydelse för arbetet. I tidigare citat har förskollärarna en föreställning om att vuxnas agerande mot barn har större betydelse än hur barngruppen är sammansatt. Däremot kan det utläsas tydligt i citatet som följer att arbetet också är beroende av vilka barn som arbetet rör.

Men jag tror nog att man skulle ha någon som alltid har klänning så skulle, till exempel en kille som har klänning, att man skulle jobba mer aktivt med det. När man väl, om man väl har de, så kanske det inte är så konstigt att någon kommer i klänning någon gång men att alltid ha det, vill gärna ha rosa å, då tror jag man jobbar mer aktivt med det. Både med litteraturen på alla sätt och prata mer öppet om de, än vad man gör nu liksom. (1)

Det framkommer att den barngruppen de har för tillfället inte är normbrytande. Detta tolkar vi som att det är typen av barngrupp som utgör på vilket sätt förskollärarna arbetar med att motverka begränsande könsmonster. Skulle de haft en barngrupp där ett eller fler barn är normbrytande hade de haft en större anledning att arbeta aktivt med att motverka begränsande könsmonster. Även grupp nummer 2 konstaterade detta. De var medvetna om att deras arbete skulle skilja sig åt ifall de hade barn i barngruppen som var normbrytande. Arbetet blir tydligare och typen av barngrupp leder till hur mycket arbetslaget arbetar med det.

Jag tror det är mycket lättare ifall man har normbrytande barn, för då uppmärksammas, då blir man själv bara för vi har de bara för man har det grundat i sig att de blir lättare på nått vis men jag tror att det underlättar. (2)

Fast samtidigt så tycker jag, det är tydligare i en sån barngrupp som vi har nu. Vi har extremt flickiga flickor och extremt grabbiga grabbar. [...] Men det är så tydligt. (2)

Grupp 2 menar även att en barngrupp som håller sig inom normers ramar och fastnar i begränsande könsmonster synliggör normen. Det för ett tydligare jämställdhetsarbete med barngruppen. De menar att åldern på barngruppen inte har betydelse för arbetet utan istället barngruppens könsnormer. Grupp 1 däremot anser att åldern i barngruppen är avgörande för arbetet och för hur barn tänker kring könsmonster. Respondenterna tolkar barns medvetenhet kring könsnormer i låg ålder, som att barn inte ser könsmonster för att det inte har lärt sig dem än.

Det är lättare på småbarn om man säger de... För dom tänker ju inte på varandra hur dom ser ut, dom tänker inte så mycket på om du har blommig tröja heller, inget sånt. (1)

Respondenternas syn på barnen blir avgörande och kan begränsa arbetet med att motverka könsmonster. Förskollärarna uppfattar att arbetet med att motverka könsmonster är beroende av hur förskollärare ser på barngruppen, vilken barngrupp samt ålder på barngrupp.

Vårdnadshavare

I följande del berörs arbetet med vårdnadshavarna, eftersom förskollärarna i fokusgrupperna såg vikten av att arbeta aktivt med dem. De upplevde att det var viktigt för barnens helhetssyn

på könsmönster. Förskollärarna är medvetna om vårdnadshavarnas inflytande på sina barn. Genom att synliggöra arbetet för vårdnadshavarna och ge dem egna möjligheter, kan arbetet med att motverka könsmönster underlättas då det inte enbart är begränsat till förskolans undervisning.

Både föräldrar och man kan höra personal som säger ja men nu är det si och så många flickor och si och så många pojkar i grupperna 'jahaa' alltså 'och?', du vet sådär. Det är också en sån där; 'ja hon har inga flickor med sig till den avdelningen!', man bara 'nähä, leker hon bara med flickor?'. Då börjar de skruva lite (på sig) och då säger man typ att 'nej jag bara undrar, för vi har inte uppfattat det så'. Det är så intressant för det kommer varje år. (2)

Här förklarar en respondent i grupp 2 varför det är viktigt att arbeta med att motverka begränsande könsmönster med vårdnadshavare. Det är tydligt hur vissa vårdnadshavares uppfattningar är om vad som är viktigt för barnens vistelse på förskolan. Hur barnet i sig trivs i barngruppen kommer inte i första hand utan det är istället fokus på att barngrupperna är jämt fördelade utifrån kön. Vidare beskriver förskollärare hur de uppfattar att de ska bemöta vårdnadshavarna för att nå fram och synliggöra arbetet.

Det som kan skilja sig åt, visst är det så, det skulle kunna va hur föräldrarna ser på de. Å det är där vi får försöka förklara varför vi gör som vi gör. Å det gör vi ju ganska mycket. Att vi jobbar på det här på det här sättet för vi vill nå det här och det här. (1)

Grupp 2 väljer att visa deras arbete med att ge barnen flera möjligheter, inte bara det som är förväntat av dem beroende på vilket kön de har. Förskollärarna i arbetslaget tycker att det kan vara svårt att visa sitt arbete med att motverka könsmönster för vårdnadshavare. De har därför valt att visa och samtala om arbetet vid utvecklingssamtal kopplat till målen i läroplanen.

Vi har pratat med föräldrar mycket om det, [...]vi har en powerpoint med våra mål och där har vi också satt in bilder under varje så vi kan diskutera. Och då har vi tagit det, just det som har med värden som är svårt att visa på bilder. Så som vårt bemötande och så och sådana saker. Det blir lite mer att diskutera kring. (2)

Grupp 1 har valt att involvera vårdnadshavarna på ett annat sätt där de gör dem mer involverade i arbetet. "Vi har videoklipp som vi skickar ut hem till föräldrarna eller

vårdnadshavare också.” (1). Vårdnadshavarna får i uppgift att titta på normkritiska klipp/filmer. Syftet är att väcka nya tankar kring ämnet. Vårdnadshavarna ska skriva en kommentar till klippen/filmerna om vilka tankar som kom upp och hur de uppfattar det som berördes. På detta sätt kan förskollärarna skapa en gemensam diskussion med vårdnadshavarna och involvera dem i arbetet med att motverka könsmonster.

Filmning

Förskollärarna filmar varandra eller sig själva som metod för att se sina egna mönster, och sitt eget bemötande. Det är en del i arbetet som ses som ett positivt verktyg för att föra arbetet framåt. En respondent i grupp 1 ser filmning som det enda sättet för att utveckla sig själv och se sitt bemötande samt ser det som enda sättet att nå framgång.

Då gäller det nästan att spela in sig själv, för där gör man fel hela tiden att man ger kortare rakare kommandon till killar och lite mer diskutera kring saker och ting med flickor. Och det sitter så djupt rotat att hur, vi måste granska oss och det gör vi i mycket filmer och sånt. (2)

Likaså menar grupp 2, att när man ser sig själv på film så möjliggör det till att förändra egna mönster som annars kan bidra till att motverka att arbetet går framåt. Det möjliggör också till att förändra arbetet och ta det till nya nivåer. De beskriver också att egna mönster kan vara så djupt rotade i en människa att även om man är medveten hur man egentligen bör uttrycka sig verbalt så blir det fel. Därför ser de vikten av att se mönstret själva för att kunna arbeta bort det. Genom filmen kan man se om mönstret försvinner, för att sedan kunna arbeta vidare med ett annat negativt mönster som bidrar till att barn begränsas.

[...] vem får mer eller mindre talutrymme och varför gör jag så då. Varför hjälper jag den ena mer än den andra. För det är sånt vi inte ser, vi skulle också kunna titta på varandra men det inte alltid man ser det ändå. (1)

Grupp 1 fortsätter att förklara arbetssättets fördelar med att det inte finns något bättre sätt, och att det inte finns något bättre läromedel för att lära sig om sitt eget agerande och bemötande. Det är ett hjälpmedel för att bli medveten om dessa negativa mönster.

Grupp 2 anser att filma olika situationer ger möjlighet att se deras förhållningsätt. De skulle gärna använda sig av filmning i situationer som i tamburen och vid måltider. Det är vanligare att de filmar i situationer som vid samling, som ofta är mer planerade situationer. I de planerade situationerna är det vanligare att förskollärare har förberett innehållet. Det blir därmed mer genomtänkt vad som sägs och görs samt på vilket sätt barnen involveras. Vid situationer som vid måltider eller i tamburen är det inte så ofta planerat hur förskollärarna bemöter barnen. Därför kan det vara bra att filma sådana situationer som synliggör hur förskollärare bemöter barnen i agerande och i det verbala. Vilka barn som får mest uppmärksamhet och varför de får det.

Diskussion

Syftet med denna studie är att bidra till kunskapandet om värdegrundsarbetet i förskolan med fokus på genus och kön samt hur könsmonster som begränsar barn kan motverkas. I diskussionsdelen innefattas resultatdiskussion, metoddiskussion och förslag på vidare forskning. I resultatdiskussionen diskuteras de fem teman som analyserats fram av det insamlade materialet och följs upp av slutsatser. I metoddiskussionen diskuteras för- och nackdelar med den valda metoden, urval, genomförande samt bearbetning och analys. Sist ges förslag på vidare forskning som är relevant utifrån studien.

Resultatdiskussion

Förutsättningar

I studien beskriver förskollärarna olika förutsättningar som skapar möjlighet till arbetet med att motverka könsmonster som begränsar barn. Dels ser de sig själva och sin egen vilja som en dörröppnare för arbetet, men också de förutsättningar som högsta ledningen bidrar med. Enligt Skolverket (2018) ska alla som arbetar inom förskolan ge barnen förutsättningar, oavsett könstillhörighet, att utvidga upplevelser och uppfattningar om sina egna möjligheter.

Förskollärarnas uppfattningar om att få förutsättningar till jämställdhetsarbetet från förskolechef eller huvudman är att viljan finns där, men att de andra målen i läroplanen också är tidskrävande och att tiden måste fördelas jämt över dessa.

I Heikkiläs (2013) studie framkommer att ett tydligt engagemang och stöd från högsta ledningen är en av de faktorer som upplevs framgångsrika i ett hållbart jämställdhetsarbete, och som vi också kan se i denna studie har en hög faktor.

De arbetslag som deltog i fokusgruppsamtalen upplevde alla att de hade viljan att arbeta mer med jämställdhet, men att de begränsades av att det finns mycket annat som ska hinnas med under barnens vistelse på förskolan. Någon påpekade också att det är upp till förskollärare själva hur arbetet utförs och att det är beroende av hur arbetslaget tillsammans prioriterar målet. Grunden för att komma framåt i arbetet är att kollegorna stävar efter ett likvärdigt mål. Det räcker inte att en i arbetslaget arbetar med det utan det är viktigt att alla strävar tillsammans och diskuterar fram olika tillvägagångssätt. Förskollärarna har bara riktlinjer i förskolans läroplan att utgå ifrån. Det krävs därför att förskollärarna har en vilja att vara kreativa i arbetet med att motverka begränsande könsmonster. Även fast viljan finns upplever inte alltid förskollärarna i studien att det finns tillräckligt med tid.

Förskollärarna som deltog i fokusgruppsamtalen hade en positiv inställning till att arbeta med att motverka begränsande könsmonster i förskolan. Om det nu är så att förutsättningarna ligger i hur förskollärarna väljer att ta sig an arbetet, undrar vi vad som händer på de förskolor där personalen inte är intresserade, eller inte känner att de har tillräcklig tid till att sätta sig in i arbetet. Dessa barn kanske inte får någon möjlighet att utvidga sina upplevelser och uppfattningar om sina egna möjligheter. Trots detta menar Dolk (2013) att genuspedagogik och jämställdhetspedagogik har blivit vanligare att förskolor arbetar med, och att arbetet syftar till att alla barn ska få samma förutsättningar att utvecklas och nå sin fulla potential oavsett kön.

Förhållningssätt

Förskollärarnas förhållningssätt till hur begränsande könsmonster visar sig i verksamheten kommer fram på olika sätt under samtalen. Det kan utläsas att en förskollärare är medveten om vad det gör med barnen ifall saker benämns med pronomen som han eller hon. Att förskolläraren sedan benämner att det enbart är en han eller hon kanske bara visar hur hennes

förhållningsätt är till genus. Detta kan påverka arbetet med att motverka begränsande könsmönster trots att arbetslaget tänker på hur de benämner och bemöter barnen. Det förekommer att förskollärare strävar efter könsneutralitet och glömmer att erbjuda andra genus- eller könsidentiteter (Bodén, 2011).

Gemensamt för förskollärarna är att de är medvetna om att deras förhållningsätt påverkar barnens sätt att förhålla sig till de könsmönstren som råder i samhället. Eidevald (2009) skriver att vuxnas förväntningar på barn är beroende av vilket kön barnet har. Finns det en medvetenhet om det kan arbetslagen jobba utifrån det och motverka att barnen hamnar i de könsmönstren som förväntas av dem.

Barnen möter olika förskollärare i den dagliga verksamheten och alla tänker olika kring det aktiva arbetet med att motverka könsmönster. Förskollärarnas förhållningsätt skiljer sig åt beroende på vad de bär med sig för erfarenheter. Det framkommer att en av respondenterna blev provocerad över skillnaden på förutsättningarna pojkar och flickor får utifrån vad de har för kläder. Att tjejer skulle behöva leka en försiktigare lek enbart för att deras kläder inte bjuder in till en aktiv lek enligt de normer som råder på förskolan blir begränsande. Eidevald (2011) förklarar hur pojkars aktivitetsnivå generellt är högre än flickors. Därför blir deras lekar vildare och det ligger en förväntan på att män ska vara aggressiva. Flickor ska värna om relationer och leka lugna lekar enligt samhällets normer vilket respondenten är medveten om. Istället för att förhålla sig till denna norm uttrycker sig respondenten med att uppmana tjejer med ljusa kläder smutsa ner sig bara för att gå emot könsmönstrens begränsningar. Det är något som syns ute på förskolor att just ge barnen möjlighet till att göra könsöverskrivande val används istället för att erbjuda nya eller andra genus- eller könsidentiteter (Bodén, 2011).

Förhållningssättet till att aldrig känna sig klar inom yrket kan ses som en stor tillgång till att arbetet med att motverka begränsande könsmönster är aktivt. Känner sig förskolläraren fullärd finns det inte längre någon strävan efter att lära sig nya saker samt ta in andras erfarenheter. Läroplanen för förskolan tar upp vikten av att bevara sin nyfikenhet och vilja till att lära sig samt hålla sig uppdaterad med det senaste i samhället kopplat till förskolan (Skolverket, 2018).

Barngrupp

Barngrupp analyserades fram som tema utifrån att ett arbetslag undermedvetet pratade om att barngruppens konstellation hade betydelse för arbetet med att motverka begränsande könsmonster. De svarade dock att det inte hade det när vi ställde frågan om ifall det hade betydelse. Det andra arbetslaget pratade mer tydligt om att det hade betydelse men också på hur olika barn påverkade sättet att arbeta med det. Förskollärarnas beskrivningar och uppfattningar om olika barngruppers påverkan resulterade i att vi tolkade detta som att det har betydelse för vilket sätt arbetet genomförs.

Det framkommer att barn som är normbrytande påverkar och bidrar till ett tydligare arbete. Förskollärarna menar att det är lättare att tydliggöra ett sådant arbete när det finns normbrytande barn i gruppen eftersom förskollärarna uppfattar det som att barnen tydligare kan se varför arbetet är viktigt. I Sverige är skillnaden mellan flickor och pojkar det centrala inom genuspedagogiken. När någon inte håller sig inom ramarna för könsordningen blir det tydligt. Det är då som det uppmärksammas att den finns (Dolk, 2011).

En respondent påtalar dock att en barngrupp med normativa flickor och normativa pojkar också kan underlätta för arbetet med att motverka könsmonster som begränsar barn. Detta resoneras fram eftersom dessa normativa ytterligheter, som kunde utspela sig i barngruppen, bidrog till att förskollärarna lättare kunde utläsa vad som behöver motverkas. Det görs genom att erbjuda barnen lika möjligheter och förutsättningar oavsett könstillhörighet. Vilka mönster det är som begränsar flickor och vilka mönster som begränsar pojkar. Pojkar och flickor har exempelvis olika lekpreferenser som tydligt kan framkomma ifall man fokuserar på de strukturella skillnaderna mellan könen (Dolk, 2011).

En fokusgrupp påstod att de inte upplevde att det var lika viktigt att arbeta med att motverka könsmonster i en barngrupp med små barn, eftersom de inte trodde att små barn vet vad det är än. En sådan uppfattning tror vi är problematiskt i det stora hela eftersom könsmonster exponeras för barn redan från födseln. Det gör att sådana mönster också rotar sig i barn tidigt, och att de ser vilka mönster de bör följa. Däremot kan arbetet verka svårare att synliggöra för barn som är små eftersom de ofta inte kan uttrycka sig verbalt. Dolk (2013) skriver att vuxna

vanligtvis anser att det finns vissa saker som barn är för unga för att förstå. Detta kan bli problematiskt när förskolepersonal ska arbeta med att motverka begränsande könsmönster med små barn i förskolan, eftersom arbetet då kan begränsas för barn som anses vara för unga för att förstå innebörden i det.

Vi kan konstatera att förskollärares uppfattningar om hur könsmönster ska motverkas är beroende vilken barngrupp man har. De beskriver då att könsneutrala situationer kan erbjudas för både normativa barn, och normbrytande barn. Förskollärarna ser sin roll i att erbjuda variationer av material samt ett bredare utbud för att pojkar och flickor ska få nya insikter i ett jämställdhetsperspektiv, precis som Skolinspektionen (2017) skriver att förskolor behöver göra för att höja kvaliteten i jämställdhetsuppdraget.

Vårdnadshavare

Vikten av att involvera vårdnadshavarna i arbetet med att motverka begränsande könsmönster framkommer ur båda fokusgruppsamtalen. Vilken uppfattning vårdnadshavare har om hur barnen leker och umgås på förskolan framställs som en normativ syn. Vårdnadshavare tänker att deras barn leker med barn med lika kön. Förskollärarnas erfarenheter gällande denna förutfattade mening skiljer sig från vårdnadshavarnas uppfattning. De menar på att barnen leker med både pojkar och flickor oberoende av vilket kön barnet har. I tidigare gällande barngrupp framkommer det dock att pojkar leker för det mesta med pojkar och flickor med flickor. Eidevald och Lenz-Taguchi (2011) skriver att förskolan har makt att påverka begränsande könsmönster och det blir upp till arbetslagen att ta vara på den. Upplever förskollärarna att barnen på förskolan begränsas utefter deras kön har de makten att kunna påverka och arbeta bort begränsningarna. Förskolan ska ge barnen möjlighet att leka med alla oberoende av könstillhörighet (Skolverket, 2018).

Vårdnadshavarnas uppfattning grundar sig i den norm som råder i samhället och vad de själva upplever. Det är inte förrän under 1900-talet som jämställdhets- och genuspedagogik blev mer legitimt i Sverige. Det kan vara en bidragande faktor till varför det fortfarande finns förutfattade uppfattningar och ovisshet om detta (Dolk, 2013). Det är därför viktigt att förskollärarna kontinuerligt för samtal med barns vårdnadshavare om barnets trivsel på förskolan, vilket arbetslagen påstår att de gör. Vårdnadshavarna borde därför vara medvetna

om vilka barn deras barn trivs ihop med och leker med. Det gäller att skapa en god kontakt med föräldrarna där en tillitsfull relation byggs upp (Skolverket, 2018). Eidevald och Lenz-Taguchi (2011) beskriver att samhällets syn på förskolan har förändrats med tiden och tilliten till förskolan har ökat. Vårdnadshavarna har idag ett förtroende till att förskollärarna tar god hand om barnen och prioriterar deras utveckling samt lärande.

Förskollärarnas ansvar är att göra vårdnadshavarna delaktiga i arbetet som pågår i förskolan (Skolverket, 2018). Det gör de två arbetslagen som deltog i fokusgruppsamtalen på olika sätt. Att föra en diskussion och förklara hur arbetslaget arbetar med att motverka begränsande könsmonster under utvecklingssamtal är en väg att gå. Det framkommer tydligt i styrdokumentet att förskollärarna har det ansvaret att ta upp viktiga mål under utvecklingssamtal för att involvera och upplysa vårdnadshavarna om arbetet som pågår på förskolan (Skolverket, 2018).

En annan väg att bemöta vårdnadshavarna på är att utmana dem och låta dem bli en del av verksamheten. Att väcka deras tankar och skapa diskussioner om viktiga mål och ämnen som förskolan arbetar med. Det valde ena arbetslaget att bemöta på så sätt att göra vårdnadshavarna aktiva genom att skicka med dem filmklipp hem att titta på för att sedan skriva kommentar om tankar som dykt upp. Arbetet med att motverka begränsande könsmonster blir en helhet på detta sätt då hemmet och förskolan tillsammans kan delta i barnets utveckling och lärande (Skolverket, 2018).

Filmning

Ytterligare ett tema som analyserades fram är filmning. Att filma varandra i arbetslaget eller sig själv ses som ett viktigt verktyg för att nå framgång i arbetet med att motverka begränsande könsmonster.

Denna del innefattar förskollärares medvetenhet i att egna mönster kan vara begränsande för barn. Dessa mönster synliggörs tydligast genom att se sig själv eller andra på film. En film går att titta på flera gånger vilket möjliggör att se nya saker ju fler gånger filmen analyseras.

Genom att filma sig själv möjliggörs det att se sitt förhållningssätt och sitt eget agerande i olika situationer. Ett förhållningssätt kan upplevas på ett sätt men i verkligheten vara ett annat. Eidevald (2013) skriver att med hjälp av film kan sådana situationer analyseras och förskollärarna kan då bli medvetna om sitt eget förhållningssätt och agerande.

Förskollärarna i studien anser att det enda sättet att ändra på egna mönster är genom att se sitt eget agerande och förhållningssätt. Dolk (2013) skriver att normer som råder överförs från vuxna till barn och vi menar att detta kan motverkas genom att se sitt eget agerande på inspelade sekvenser. Det kan då handla om att se hur bemötandet är mot flickor eller pojkar. Om bemötandet är lika eller olika och vad det är som påverkar att det är så. Ett sådant mönster kan vara viktigt att bryta för att ge alla barn samma förutsättningar. Det framkom också att de mönster som vuxna bär på är det viktigaste att börja med, eftersom de påverkar barnens upplevelse av vad som begränsar eller inte samt att barnen tar efter och lär sig dessa mönster. Barn ska inte begränsas av könsstereotypa uppfattningar (Skolverket, 2018).

Förskollärarna såg vikten av att filma olika situationer i förskolan för att kunna bryta mönstret under fler situationer. Exempelvis är samlingen en situation som är vanlig att filma. Förskollärarna såg därför vikten av att filma i exempelvis en tambursituation för att se om mönstret finns i en sådan situation. Dessa situationer kan ofta upplevas som stressiga och mönster som sitter djupt rotade kan därför framträda.

Det framkom även en oro över att filma barnen överallt. De tyckte att det var viktigt att barnen får vara någonstans utan att bli filmade hela tiden. Det finns då en risk att förskollärarna tar för stor hänsyn till etiska aspekter gentemot barnen och deras frihet. Det är då viktigt att istället se filmningen som en chans till egen utveckling för barnens bästa istället för att det skulle hämma barnen (Eidevald, 2013).

Slutsatser

Slutligen vill vi sammanfatta för studiens resultat. Vi kan se att följande teman är centrala i värdegrundsarbetet i förskolan med fokus på genus och kön samt hur könsmönster som begränsar barn kan motverkas.

I temat som handlar om vilka förutsättningar förskollärarna har i arbetet lyfter de fram vikten av att alla kollegor i arbetslaget driver på arbetet framåt. Det är också en tidsresursfråga för förskollärarna. Detta eftersom uppdraget konkurrerar med många andra mål i läroplanen och fördela tiden jämnt mellan dessa. De lyfte också att det är en fråga om hur förskolechefer och huvudman väljer att prioritera olika uppdrag som ges till förskolor.

Det förhållningsätt som förskollärarna har till genus och kön är avgörande för arbetet med att motverka begränsade könsmönster. Det krävs en medvetenhet om normer som råder på förskolan och i samhället för att kunna synliggöra och arbeta med de normer som kan begränsa barnen. Förskollärarna beskriver att normer kring barnens kläder kan vara ett hinder för arbetet. Kläder som riktar sig till tjejer är ofta ljusa och blir lätt smutsiga eller förstörda. Pojkarnas kläder är ofta mer anpassade till en friare lek och har fördelen att smuts inte syns lika lätt och därmed tål mer. Hur förskollärarna väljer att förhålla sig till dessa normer kan göra att det begränsar barnen eller istället ger barnen möjligheter till utveckling.

Beroende av vilken sammansättning av barngrupp man arbetar med är avgörande för hur arbetet utförs och ligger både medvetet och undermedvetet hos förskollärarna. Förskollärarna menar att arbetet blir viktigare om de har barn i barngruppen som är normbrytande. Men resultatet visar också att en barngrupp med normativa barn kan synliggöra och möjliggöra att bryta det mönstret.

I resultatet kom även vikten av att inkludera vårdnadshavare till arbetet med att motverka begränsande könsmönster fram eftersom förskollärarna upplever att det underlättar om vårdnadshavare har förståelse och någon typ av kunskap kring det. Förskollärarna upplever däremot att det kan vara svårt att förklara sitt arbete med att motverka begränsande könsmönster med vårdnadshavare samt att de kan vara ett hinder i arbetet. De har därför provat olika sätt att involvera vårdnadshavare. Exempelvis genom att visa videor med könsöverskridande eller normbrytande innehåll. Förskollärarna har också lyft och diskuterat ämnet med vårdnadshavare på utvecklingssamtal.

Förskollärarna upplever att filmning är ett värdefullt verktyg för att få syn på sitt förhållningsätt och agerande. De är medvetna om att de ibland agerar på ett sätt som kan begränsa barnens utveckling på grund av olika bemötanden gentemot olika könstillhörighet. De är däremot medvetna om och anser att filmning är den bästa metoden för att komma till insikt i hur man själv agerar utifrån djupt rotade mönster. Genom att analysera sitt eget bemötande eller agerande kan man utvecklas genom det.

Metoddiskussion

Om vi hade valt att utföra en kvantitativ ansats istället för en kvalitativ, så hade det insamlade materialet blivit bredare och vi hade fått ett mer övergripande material att analysera. Däremot var syftet att nå fram till förskollärares beskrivningar och uppfattningar. För ett sådant syfte är en kvalitativ ansats att föredra.

Eftersom studiens frågeställningar är just att få fram förskollärares beskrivningar och uppfattningar om arbetet med att motverka begränsande könsmonster kunde det varit lämpligt att använda oss av fenomenografi som forskningsansats. Detta för att beskrivningar och uppfattningar kring ett fenomen är specifikt att undersöka i en fenomenografisk studie (Christoffersen & Johannessen, 2012).

Fokusgruppsamtalen genererade en nyanserad diskussion mellan deltagarna i grupperna. Det bidrog också till att olika aspekter lyftes under ett och samma samtal (Dahlin-Ivanoff, 2015). Om istället enbart en förskollärare från arbetslaget hade intervjuats hade det problematiska varit att endast en beskrivning på arbetet för att motverka könsmonster i förskolan framkommit. Det förutsätter däremot inte att andra i arbetslaget tänker och agerar likadant. Ett dilemma var att vår önskan var att grupperna skulle avsätta 1,5 timme till varje fokusgruppsamtal för att få gott om tid till att gå in på djupet i alla delar. Eftersom det dröjde innan vi fick svar från informerade, ändrades tiden till att avsätta 1 timme för samtalen. I efterhand kände vi att detta bidrog till att samtalen kändes aningen framstressade. Detta kunde ha förhindrats ifall vi hade begränsat innehållet i samtalet för att istället kunna gå in mer på djupet i de olika delarna som lyftes.

Urval

På förskolorna där fokusgruppsdeltagarna arbetar är det liknande normer som råder i barngrupp och kollegium. Det bidrog till att arbetslagens utgångspunkt för att utföra jämställdhetsarbetet såg liknande ut. Det betyder däremot inte att deras arbete med att motverka begränsande könsmonster ser ut på samma sätt. Studiens syfte var inte att jämföra hur olika arbetslag arbetar med det i olika samhällsområden. Även om arbetslagen jobbade på olika områden var detta inte avgörande då områdena liknade varandra. Därför upplevde vi inte att syftet med studien ändrade fokus.

Vi kunnat tillfråga en eller flera förskolor som har en inriktning på genuspedagogik att delta. Detta för att för att eventuellt möjliggöra att uppnå syftet till en högre grad.

Genomförande

Eftersom deltagarna i studien var informerade om syftet med studien och fick tillgång till de stödfrågor som var ledande i fokusgruppsamtalet, upplevde vi att samtalet flöt på mycket bra. Informationsbrevet bidrog också till att deltagarna var införstådda med studiens syfte och därför kunde välja om de ville delta eller inte. På så sätt deltog förskollärare som antingen var intresserade av ämnet eller deltagare som ville bidra med sina egna uppfattningar och beskrivningar om arbetet med att motverka begränsande könsmonster.

Bryman (2013) påpekar att det finns vissa nackdelar med fokusgruppsamtal, jämfört med individuella intervjuer. Det kan exempelvis vara att få mindre kontroll över situationen. Vi upplevde istället att det var en fördel eftersom deltagarna hade ett visst ägandeskap över situationen. Bryman (2013) lyfter dock att det däremot inte får bli så att deltagarna tar över. En annan nackdel kan vara svårigheten i att analysera det insamlade materialet av fokusgruppsamtal eftersom det snabbt blir stora mängder. Forskaren påpekar ytterligare ett dilemma som kan vara att få deltagare att ställa upp och delta i undersökningen samt att organisera grupperna, vilket vi som tidigare nämnts fick erfara.

Bearbetning och analys

Fokusgrupperna ägde rum under samma vecka men med fyra dagar emellan. Detta bidrog till att vi hann transkribera och reflektera över hur första samtalet gick innan andra

fokusgruppsamtalet ägde rum. Det upplevde vi var till vår fördel då vi kunde se vad som gick bra och vad som gick mindre bra under första fokusgruppsamtalet och ta med oss det till andra tillfället.

Eftersom första fokusgruppsamtalet var under en eftermiddag bestämde vi oss för att transkribera under följande förmiddag. Andra fokusgruppsamtalet transkriberades under samma dag då det hölls på en förmiddag. Båda transkriberingarna utfördes i anslutning till fokusgruppsamtalen vilket underlättade transkriberingen eftersom samtalen var färska i minnet.

När vi analyserade transkriberingarna sorterade vi ut citat som var relevanta för studiens syfte. Citaten kunde sedan placeras in under olika kategorier vilket underlättade analysarbetet. Utifrån det analyserade vi sedan de olika kategorierna.

Vidare forskning

Genus och jämställdhet är ett aktuellt ämne i samhället idag och det är nog bara en början. I denna studie deltog utbildad personal. Ute i förskolorna jobbar inte bara utbildade förskollärare. För vidare studier hade det därför varit intressant att undersöka hur övriga pedagoger arbetar för att motverka att begränsande könsmönster bibehålls och hur de känner att deras roll blir i det. Det skulle också vara intressant att undersöka hur utbildningen och barnen påverkas av beroende av om det är utbildade förskollärare eller utbildad personal som utför arbetet.

Referenser:

- Adervall, M. & Sällström, A. (2018). *Förskolan, en könsdiskurs i förändring: Förskollärares tolkning och implementering av uppdraget att motverka traditionella könsroller*. Examensarbete, Högskolan Dalarna.
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund, Sverige: Studentlitteratur AB.
- Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser* (2. Uppl.). Lund, Sverige: Studentlitteratur AB.
- Bodén, L. (2011). Könsneutralitet och kompensatorisk pedagogik. Dominerande föreställningar i förskolans jämställdhetsarbete. I Lenz-Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K (Red.), *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar* (s. 35–47). Stockholm, Sverige: Liber.
- Bryman, A. (2013). *Samhällsvetenskapliga metoder* (2. uppl.). Stockholm, Sverige: Liber.
- Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3. uppl.). Stockholm, Sverige: Liber.
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. Lund, Sverige: Studentlitteratur AB.
- Dahlin-Ivanoff, S. (2015). Fokusgruppsdiskussioner. I G. Ahrne & P. Svensson. (Red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. (s. 81-92). (2. Uppl.) Stockholm, Sverige: Liber.
- Dolk, K. (2011). Genuspedagogiskt trubbel. Från en kompensatorisk till en komplicerande och normkritisk genuspedagogik. I Lenz-Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K (Red.), *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar* (s. 48–59). Stockholm, Sverige: Liber.
- Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*. Stockholm, Sverige: Ordfront.

Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare: att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Doktorsavhandling Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping University.

Eidevald, C. (2011). *“Anna bråkar!”: Att göra jämställdhet i förskolan*. Stockholm, Sverige: Liber.

Eidevald, C. & Lenz-Taguchi, H. (2011). Genuspedagogik och förskolan som jämställdhetspolitisk arena. I Lenz-Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K (Red.), *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar* (s. 19-31). Stockholm, Sverige: Liber.

Eidevald, C. (2013). *Hållå, hur gör man? Systematiska analyser för utvärdering och utveckling i förskolan*. Stockholm, Sverige: Liber.

Forkby, T. (2007). I normaliseringens närhet. I Börjesson, M. & Palmblad, E (Red), *Diskursanalys i praktiken* (s. 74–101). Malmö, Sverige: Liber AB.

Heikkilä, M. (2013). *Hållbart jämställdhetsarbete i förskolan och skolan i Norden: Med lärande exempel*. Köpenhamn, Danmark: Rosendahls-Shultz Grafisk.

Helander, B. & Björnberg, U. (u.å.). Könsroll. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 3 april 2019 från <http://www.ne.se>

Lenz-Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K. (2011). *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. Stockholm, Sverige: Liber.

Löfdahl, A., Hjalmarsson, M. & Franzén, K. (2014). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. Stockholm, Sverige: Liber.

Myrdal, A. (1936). *Riktiga leksaker*. Stockholm, Sverige: Kooperativa förbundets bokförlag.

Nationalencyklopedin. (u.å.). Norm. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 16 maj 2019 från <http://www.ne.se>

Nordzell, A. (2007). Kategoriseringsarbete i skolledarmöten. I Börjesson, M. & Palmblad, E (Red), *Diskursanalys i praktiken* (s. 174–195). Malmö, Sverige: Liber AB.

Skolinspektionen. (2017). *Förskolans arbete med jämställdhet*. Stockholm, Sverige: Skolinspektionen.

Skolverket. (1998). *Läroplan för förskolan Lpfö98*. Stockholm, Sverige: Utbildningsdepartementet.

Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö18*. Stockholm, Sverige: Skolverket.

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm, Sverige: Vetenskapsrådet.

Watt-Boolsen, M. (2007). *Kvalitativa analyser: Forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö, Sverige: Gleerups.

Wiklund, C., Petrusson-Nahlin, I. & Schönback, H. (2011). Språkande som vägvisare i förskolan. Pedagogers språkbruk - en genuspedagogisk fråga om hur vi gör skillnad genom vårt språkliga bemötande. I Lenz-Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K (Red.), *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar* (s. 90–100). Stockholm, Sverige: Liber.

Winther-Jørgensen, M. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalys: Som teori och metod*. Lund, Sverige: Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1

Stödfrågor:

- Hur arbetar ni med att motverka könsmonster som begränsar barns utveckling, val och lärande. (Traditionella könsmonster)
- Upplever ni er vara aktiva i det arbetet?
- Sker det kontinuerligt eller sker det i vissa situationer?
- Hur uppfattar ni att arbetet ska ske utifrån styrdokumentet?
- Finns det goda förutsättningar för att utföra arbetet och i så fall på vilket sätt? Om inte, hur tror ni att det kommer sig?
- Är arbetet beroende av vilka barngrupper ni har? Om fallet är så, berätta gärna mer?

Bilaga 2

Informationsbrev

Till personal på förskolan

Fokusgruppsamtal

Kurs: Examensarbete, 15 hp.

Information angående studie rörande förskollärares uppdrag att motverka könsmonster som begränsar barns utveckling, val och lärande.

Ni som arbetslag tillfrågas härmed om deltagande i denna studie. Syftet med denna studie är att bidra till kunskapandet om värdegrundsarbetet i förskolan med fokus på genus och kön samt hur könsmonster som begränsar barn kan motverkas. Vi vill därför undersöka hur förskollärare beskriver sitt arbete med att motverka de könsmonster som begränsar barnens utveckling, val och lärande.

Avsikten är att undersöka det genom att göra en innehållsanalys av fokusgruppsamtal med förskollärare för att kunna urskilja de teman som framkommer.

Fokusgruppsamtalen kommer att ske i hela arbetslag och beräknas ta ca 1 timma. Vi kommer att dokumentera fokusgruppsamtalen med hjälp av ljudinspelning. Tillsammans kommer vi överens om en fungerande tid och plats, förslagsvis i förskolans personalrum eller samtalsrum. Samtalet kommer att ta utgångspunkt ur ett stimuli-material som är i form av en video och röra hur ni i arbetslaget beskriver arbetet med att motverka könsmonster samt hur ni uppfattar att könsmonster ska motverkas i förskolan. Uppsatsen kommer finnas tillgänglig när studien är klar.

Ni som deltagare i denna studie kan när som helst välja att avbryta deltagandet utan närmare förklaring. Era personuppgifter samt förskolans namn kommer att avidentifieras vilket innebär att uppgifter inte kan härledas till en viss person eller förskola. Det insamlade materialet kommer enbart användas i det forskningssyfte som beskrivits ovan. Efter studiens slut kommer alla insamlade data raderas.

Välkomna att kontakta oss om frågor och funderingar uppstår.

Kontaktuppgifter:

Madeleine Berggren (Student)

Anna Ejdefjäll (Student)

Leif Carlsson (Handledare)